

Obr. 3. Památná Jiříkova lípa nazvaná na počest krále Jiřího z Poděbrad (Spálava, Železné hory, 2015). Foto: Jan Eliáš

tického bohatství. Vychází se při tom z předpokladu, že stromy starší než 250 – 300 let jsou pozůstatkem autochtonních místních populací domácích dřevin. V seznamu památných stromů jsou zastoupeny i některé staré odrůdy ovocných dřevin, zejména hrušní a jabloní. Bez významu není ani kulturně historické hledisko záchrany genofondu památných stromů. Například potomstvo Klokočovské lípy, Svatováclavského dubu nebo Lukasoxy lípy, z níž byl odebrán roub v roce 2002, bude-li

zachováno a takto označeno, ponese v sobě významné kulturní poselství (Reš, 1998) (obr. 3).

* * *

Péče o památné stromy a jejich ochrana tak v sobě spojuje zájmy přírodovědné (botanické, dendrologické, ekologické), kulturní, historické i etické (vztah člověka k přírodě, životu i historii). Podobně jako územní ochrana přírody a krajiny se neztahuje jenom na zvláště chráněná

území, ani ochrana dřevin nemůže zůstat pouze u vyhlášení a ochrany památných stromů. Neméně důležitá je zákonná ochrana veškeré rozptýlené zeleně, která se podílí na utváření krajinného rázu a zajišťuje řadu ekologických i společenských funkcí.

Literatura

- Hrušková, M., Turek, J.: O památných stromech. Praha: SPN, 1987, 139 s.
 Hrušková, M., Turek, J.: Památné stromy. Praha: Silva Regina, 1995, 196 s.
 Chadt-Ševětínský, J. E.: Staré a památné stromy v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, popisy 320 vzácných stromů se 160 obrazy význačných druhů. Písek: Nákladem vlastním, 1913.
 Maděra, P. a kol.: 100 nejzajímavějších stromů Biosférické rezervace Dolní Morava. Biosférická rezervace Dolní Morava, o. p. s., 2007, 120 s.
 Maximovič, R.: Soupis význačných památných stromů, alejí, porostů a keřů hejtmanství čáslavského. Krása našeho domova, 1918, 12, s. 109 – 111, s. 127 – 130; 1921, 13, s. 9 – 11, s. 24 – 26, s. 73 – 75; 1922, 14, s. 71 – 74.
 Němec, J. a kol.: Památné stromy v Čechách, na Moravě, ve Slezsku. Praha: Olympia, 2003, 224 s.
 Reš, B.: Památné stromy. Praha: Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, 1998, 64 s.

Doc. RNDr. Zdeněk Lipský, CSc.,
lipsky@natur.cuni.cz

Katedra fyzické geografie a geologie Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy, Albertov 6, 128 43 Praha 2

Spoločenská hodnota a ochrana stromov v legislatíve ochrany prírody na Slovensku

*Uctievanie stromov na úkor ľudí je pomýlený environmentalizmus.
 Uctievanie ľudí na úkor stromov je pomýlený antienvironmentalizmus.
 Zneuctievanie ľudí aj stromov je skutočný antienvironmentalizmus.
 Uctievanie ľudí aj stromov je ten pravý environmentalizmus.*

Japanese Environment Monitor – Friends of the Earth Japan

Stromy sú dlhoveké, morfológicky a anatomicky najdiferencovanejšie rastlinné organizmy. Sú základným stavebným prvkom nielen lesov, ale aj jednotlivých formácií rozptýlenej vegetácie v poľnohospodárskej krajine a sadyových úprav v sídlach. Ako významná zložka životného prostredia plnia v krajine dôležité a nezastupiteľné, predovšetkým ekologické a environmentálne funkcie.

Počas historického vývoja človeka bol jeho vzťah ku stromom rôz-

ny. Vyvíjal sa úmerne s jeho poznaním a meniacimi sa existenčnými, sociálnymi, ekonomickými alebo kultúrnymi podmienkami života.

Stromy sú jedinečné a neopakovateľné živé organizmy. Svojou biologickou podstatou sa však stávajú veľmi zraniteľnými. Počas ich života pôsobia na ne nielen stresové faktory životného prostredia, ktorých účinok je čoraz intenzívnejší, ale aj rozličné aktivity ľudskej činnosti, vrátane neodmysliteľného produkčného záujmu.

Na základe doterajšieho poznania pozitívnych vplyvov stromov a ich porastov na životné prostredie, je snaha nielen o ich zachovanie v krajine a v sídlach, ale aj o zvýšenie ich zastúpenia. Globálnym dôvodom k tomu je udržanie ekologickej stability krajiny, posilnenie biotickej zložky a rozšírenie biologickej diverzity, zlepšenie klimatických pomerov krajiny, zlepšenie úrodnosti a výnosov z krajiny, zlepšenie podmienok na liečbu, rekreáciu a psychickú pohodu človeka, skultúrnenie prostredia a tvorbu vyváženého krajinného obrazu.

Uvedené pozitívne hodnoty a funkcie stromov a ich formácií nie sú však každým vnímané rovnako. Jedni prírodu chránia a snažia sa ju tvoriť, iní ju exploatujú, vedome či nevedome poškodzujú. Pre rozdielny postoj jednotlivcov, komunit či štátov k ochrane a využívaniu stromov bolo potrebné hľadať určité spoločenské regulatívy. Takými regulatívami sú na Slovensku zákony, vyhlášky alebo iné záväzne nariadenia sprevádzané pri ich nerešpektovaní určitými formami sankcií.

Legislatíva ochrany prírody a ochrana stromov

V legislatíve ochrany prírody na ochranu stromov dominujú dva základné právne predpisy. Jedným je zákon č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny v znení neskorších predpisov (ďalej len zákon) a druhým vyhláška MŽP SR

č. 24/2003 Z. z., ktorou sa vykonáva zákon č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny v znení neskorších predpisov (ďalej len vyhláška). Oba predpisy boli od nadobudnutia ich pôvodnej účinnosti až po súčasnosť viackrát priamo či nepriamo novelizované, opakovane aj s významným vplyvom na ochranu stromov. Zmeny si vyžiadala samotná prax pri uplatňovaní zákona či už pri výkone štátnej správy, štátneho dozoru, ale aj odborné a vecné pripomienky štátnych alebo mimovládnych organizácií ochrany prírody, ako aj oprávnených potrieb a požiadaviek verejnosti.

Z iných záväzných noriem, ktoré boli vydané na podporu starostlivosti a ochrany drevín na Slovensku možno spomenúť STN 83 7010 Ošetrovanie, udržiavanie a ochrana stromovej vegetácie (2005) a Arboristický štandard: Rez stromov (2015).

Legislatívna ochrana stromov predstavuje nevyhnutný celospoločenský nástroj, ktorý zabezpečuje riadený a kontrolovaný prístup k zaberaniu, obmedzovaniu a likvidovaniu plôch a porastov stromov v poľnohospodárskej krajine a v sídlach. Zákon chráni stromy a kry vrátane ich koreňovej sústavy, rastúce jednotlivito alebo v skupinách mimo lesného pôdneho fondu. Stromy a kry sú v dotknutých ustanoveniach zákona a vyhlášky označované aj spoločným názvom drevina. V takýchto prípadoch sa preto všetky, v texte nižšie uvedené informácie a citácie právnych predpisov, v plnom rozsahu vzťahujú aj na stromy.

Čo je poslaním ochrany drevín zo zákona, to vyplýva z jej definície. Ochrana drevín je vo vyhláške ustanovená ako činnosť zameraná na udržanie ich ekologických a estetických funkcií v prírode a krajine a v urbánnom priestore a na predchádzanie ich neodôvodnenému výrubu. Ochrana stromov je v legislatíve ochrany prírody riešená priamo, je zameraná na jedince stromov alebo ich skupiny spĺňajúce základné, zákonom stanovené limity a kritéria. Predmetným zákonom je ochrana

stromov zabezpečovaná na dvoch úrovniach. Jednou je ochrana drevín rastúcich mimo lesa (v ochrannárskej praxi označovaná aj ako všeobecná ochrana drevín) a druhou ochrana chránených stromov (tzv. špeciálna ochrana drevín).

V lesoch je ochrana stromov zabezpečovaná nepriamo, cez ochranu lesných pozemkov, zákonom č. 326/2005 Z. z. o lesoch v znení neskorších predpisov. Účelom zákona o lesoch je najmä zachovanie, zveľaďovanie a ochrana lesov ako zložky životného prostredia na plnenie ich nenahraditeľných funkcií a zabezpečenie diferencovaného, odborného a trvalo udržateľného hospodárenia v lesoch.

Stromy rastúce mimo lesa

Filozofia ochrany stromov rastúcich mimo lesa (podľa § 47 a 48 zákona a § 17 vyhlášky) je postavená na starostlivosti o stromy a na regulovaní ich výrubu. Princípy ochrany stromov sú v zákone vymedzené najmä týmito zásadnými ustanoveniami:

- *zakazuje sa poškodzovať a ničiť dreviny* – Poškodzovanie je definované vo vyhláške. Ničenie v právnom predpise definované nie je, ale možno predpokladať, že ide o konanie, ktorého dôsledkom je odumretie dreviny, a ktoré zároveň nie je možné považovať za výrub.
- *vlastníkovi pozemku, na ktorom drevina rastie, je určená povinnosť starať sa o ňu, najmä ju ošetrovať a udržiavať* – Čo je ošetrovanie drevín a v čom spočíva udržiavanie drevín je bližšie určené vo vyhláške. Pri poškodení alebo výskyte nákazy chorobami môže orgán ochrany prírody uložiť vlastníčkovi pozemku, na ktorom drevina rastie, vykonať nevyhnutné opatrenia na jej ozdravenie alebo rozhodnúť o jej vyrúbaní.
- *na výrub dreviny sa vyžaduje súhlas orgánu ochrany prírody, ak zákon neustanovuje inak* – Or-

Živý pamätník prírody, dub v Dubinnom (okres Bardejov, 2002). Foto: Milan Krištof

gánom ochrany prírody vo veciach ochrany drevín je obec. Okresný úrad si však v zákonom stanovených prípadoch môže vyhradiť kompetenciu obce. Súhlas sa vydáva písomným rozhodnutím a na jeho vydanie sa vzťahuje zákon č. 71/1967 Zb. o správnom konaní v znení neskorších predpisov.

- za vyrúbanú drevinu orgán ochrany prírody ukladá náhradnú výsadbu, prípadne finančnú náhradu – Výrubom dreviny vzniká ekologická ujma, ktorú je potrebné nahradiť. Preto orgán ochrany prírody v rozhodnutí na výrub dreviny ukladá žiadateľovi primeranú náhradnú výsadbu. Ak náhradnú výsadbu nemožno uložiť, ukladá sa finančná náhrada, a to až do výšky spoločenskej hodnoty dreviny.
- obce sú povinné viesť evidenciu pozemkov vhodných na náhradnú výsadbu vo svojom územnom obvode – Okrem uvedeného obce podľa zákona č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení v znení neskorších predpisov pri výkone samosprávy zabezpečujú aj správu a údržbu verejnej zelene.

Výnimky z povoloacieho procesu

Zákon stanovuje aj výnimky z povoloacieho procesu (t. j., určuje prípady, kedy sa na výrub stromov nevyžaduje súhlas orgánu ochrany prírody). V týchto prípadoch zákon neposkytuje žiadnu, resp. poskytuje len obmedzenú ochranu drevín pred výrubom. Ide o opodstatnené a presne určené prípady, ktoré sú limitované alebo vymedzené:

- *rozmermi dreviny* – Výnimka sa netýka stromov rastúcich vo verejnej zelene, na cintorínoch a v územiach s 2. a 3. stupňom ochrany prírody. V záhradách a záhradkárskych osadách ustanovená výnimka na výrub stromov platí v prípadoch, ak sú záhrady a záhradkárske osady evidované a zriadené v súlade s dotknutými ustanoveniami súvisiacich právnych predpisov.
- *produkčným využívaním drevín, ako sú ovocné dreviny a tiež porasty rýchlorastúcich drevín založené na poľnohospodárskej pôde v súlade s osobitným predpisom a plantáže vianočných stromčekov a okrasných drevín* – Pri výrube produkčných ovocných drevín je určená písomná oznamovacia povinnosť po uskutočnení výrubu a povinnosť výsadby nových ovocných drevín pre produkciu ovocia v zákonnej alebo predĺženej lehote. V ostatných prípadoch ide o priame produkčné využitie dreviny a oznamovacia povinnosť sa nevyžaduje.
- *bezprostredným ohrozením zdravia, života alebo majetku drevinami* – Je určená oznamovacia povinnosť po uskutočnení výrubu pri bezprostrednom ohrození a zároveň preukázanie splnenia podmienok na takýto výrub dreviny. V praxi sa často zamieňa potenciálne ohrozenie s bezprostredným, ktoré je však jednoznačne definované vo vyhláske.
- *osobitnými predpismi* – Sú to akékoľvek všeobecne záväz-

né právne predpisy, z ktorých vyplýva oprávnenie alebo povinnosť rúbať dreviny. V týchto prípadoch je však ustanovená písomná oznamovacia povinnosť pred realizovaním výrubu. Orgán ochrany prírody môže v zákonom stanovenej lehote určiť podrobnejšie podmienky uskutočnenia výrubu alebo výrub obmedziť, ak je v rozpore s požiadavkami na ochranu drevín, chránených druhov alebo prírodných biotopov.

- *odôvodnenou starostlivosťou o osobitne chránenú časť prírody* – Výrub dreviny vyplýva buď priamo zo zákona, ak výrub obstaráva organizácia ochrany prírody alebo z písomného určenia kompetentného orgánu ochrany prírody vydaného z vlastného podnetu alebo z podnetu žiadateľa.
- *inváznym potenciálom dreviny* – Zákon definuje invázne dreviny a zakazuje ich držať, prepravovať, dovážať, pestovať, rozmnožovať alebo obchodovať s nimi. Vyhláška menuje konkrétne druhy a ukladá spôsob ich odstraňovania. Inváznymi stromovými drevinami sú pajaseň žliazkatý (*Ailanthus altissima*) a javorovec jaseňolistý (*Negundo aceroides*).
- *stupňom ochrany prírody* – V územiach so 4. a 5. stupňom ochrany prírody je zakázané rúbať dreviny a ich prípadný výrub je riešený výnimkou zo zakázaných činností.

Za porušenie zákona, alebo nesplnenie podmienok ustanovených v zákone, alebo vykonanie činnosti nad rámec povolený zákonom, ukladá zákon fyzickým alebo právnickými osobám sankcie.

Chránené stromy

Chránené stromy (podľa § 49 zákona) sú samostatnou kategóriou ochrany prírody a rovnako ako chránené druhy, chránené územia, územia európskeho významu, súk-

romné chránené územia a ochranné pásma patria medzi osobitne chránené časti prírody a krajiny vymedzené v zákone. Sú to stromy s osobitnou právnou ochranou, rozptýlené v krajine na najrozmanitejších miestach, tam, kde im prírodné podmienky a starostlivosť ľudských generácií umožnili rásť a dožiť sa súčasnosti. Sú súčasťou poľnohospodárskej krajiny, lesných komplexov, ale aj ľudských sídel, historických záhrad a parkov. Sú to buď jednotlivé exempláre, menej alebo viacpočetné skupiny, ale aj rozsiahle stromoradia, náhodne umiestnené alebo zámerne vysadené človekom. Zákon umožňuje vyhlásiť kultúrne, vedecky, ekologicky, krajnotvorne alebo esteticky mimoriadne významné stromy alebo ich skupiny, vrátane stromoradií, za chránené stromy. Takéto stromy sú evidované v štátnom zozname osobitne chránených častí prírody a krajiny.

Ustanovenia dotknutých paragrafov zákona upravujú tiež vyhlásenie, zmenu a zrušovanie chránených stromov, stanovujú kompetentný orgán na vyhlásenie, zmenu alebo zrušenie chráneného stromu, orgán na obstarávanie projektu ochrany, na obstarávanie a schvaľovanie programu starostlivosti a záchranu chráneného stromu, na vydanie súhlasu so spôsobom ošetrovania chráneného stromu a na jeho výrub. Ustanovujú možnosť vyhlásiť ochranné pásmo chráneného stromu, resp. je ustanovené priamo zo zákona.

Stručná história ochrany stromov

Na Slovenku možno prvé snahy o ochranu starých, pamätných či iným spôsobom mimoriadnych stromov datovať už do obdobia pred prvou svetovou vojnou. Avšak až v októbri 1955 bol Slovenskou národnou radou prijatý zákon č. 1/1955 Zb. o štátnej ochrane prírody, podľa ktorého mohli byť po prvýkrát významné stromy a ich skupiny vyhlásené za chránené a to v kategórii *chránený prírodný výtvor* alebo *chrá-*

Interiér parku v Brodzanoch (okres Partizánske, 2005). Foto: Milan Krištof

nená prírodná pamiatka. Aj napriek tomu sa však nepodarilo zabezpečiť ich ochranu v takom rozsahu, ktorý by zodpovedal hodnotám týchto prírodných objektov. K vyvrcholeniu evidencie starých stromov prišlo v roku 1974, kedy ministerstvo kultúry spolu so Slovenskou akadémiou vied a Okresným národným výborom (ONV) v Banskej Bystrici vydali výzvu všetkým ONV na Slovensku na zabezpečenie evidencie a ochrany významných a pamätných stromov. Zaevidovalo sa vyše 500 stromov alebo ich skupín, čo sa hodnotilo ako úspech. Ich ochrana bola motivovaná aspektmi kultúrными, biologickými alebo estetickými (Sládek, Jančová, 1988).

Nový pohľad na ochranu starých alebo iným spôsobom významných stromov a zmenu ich kategórie priniesol zákon č. 287/2004 Z. z. o ochrane prírody a krajiny a neskôr zákon č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny.

Sústava chránených stromov a stromoradií o ne

K 31. decembru 2014 evidujeme na Slovensku 443 chránených stromov, z čoho 307 je vyhlásených samostatne a 136 ako skupina či

stromoradie. Celkom to predstavuje ochranu 1 251 jedincov stromov pri zastúpení 65 druhov. Nevhodný pomer druhového zastúpenia, 32 pôvodných a 33 nepôvodných, nabáda k dobudovaniu sústavy o chýbajúce pôvodné druhy. Celkovo sa na Slovensku predpokladá 67 stromovitých druhov drevín, ktorých mimoriadne významné jedince by mohli byť potenciálom na dobudovanie sústavy chránených stromov. Takýto proces je síce cieľový, ale pre špecifickosť druhov, a tým malú pravdepodobnosť reálneho výskytu hodnotných jedincov, zdĺhavý a nepretržitý. Pri budovaní sústavy je potrebné popri jej reprezentatívnosti dávať dôraz na národný a regionálny význam hodnôt a fyziologickú kvalitu jedincov a vyhľadávanie potenciálne chránených stromov sústrediť za hranicu zastavaného územia obce, do ešte pomerne zachovaných spoločenských, prioritne na poľnohospodárskych a lesných pozemkoch.

V súčasnosti akceptovanými motívmi ochrany stromov sú najmä:

- vzťah k historickej alebo kultúrnej udalosti alebo osobnosti národného alebo regionálneho významu;

- vzácnosť výskytu a druhu dreviny – pri nepôvodných sa uprednostňujú najmä tie, ktoré sú kultúrne alebo fylogeneticky starými drevinami, majú vzťah k histórii introdukcie alebo sú botanickými zvláštnosťami a kuriozitami;
- rozmernosť biometrických parametrov, ako sú obvod kmeňa, výška stromu, priemer koruny alebo dosiahnutý mimoriadny vek stromu;
- individuálne zvláštnosti stromov (morfologické formy vzťahujúce sa na habitus, borku, listy, kvety alebo plody a odlišujúce sa od typu veľkosťou, tvarom alebo farbou);
- zachovanie významného genofondu pôvodných druhov;
- krajnotvorné a estetické hodnoty.

Komplexná starostlivosť o chránené stromy a ich ochranné pásmo je zabezpečované najmä:

- ošetrovaním chránených stromov (realizovaním schválených programov záchranu alebo programov starostlivosti o chránený strom alebo na základe súhlasu kompetentného orgánu ochrany prírody so spôsobom ošetrovania chráneného stromu);
- starostlivosťou v ochrannom pásme chráneného stromu (odstraňovanie výmladkov, náletu a iných prekážok brániacich stromu v jeho raste, eliminovanie negatívnych vplyvov na strom, kosenie);
- označovaním chránených stromov (tabuľou so štátnym znakom, informačnou tabuľou, informačným panelom, osobitným označením stromu žrdovým oplatením).

Spoločenská hodnota stromov

Vychádzajúc z uvedeného zákona spoločenská hodnota stromov (podľa § 95 zákona a § 36 a 37 vyhlášky) vyjadruje najmä ich biologickú, ekologickú a kultúrnu hodnotu, ktorá sa určuje s prihliadnutím na

ich vzácnosť, ohrozenosť a plnenie mimoprodukčných funkcií.

Oceňovanie stromov, ich priestorových a tvarových formácií mimo územia lesného pôdneho fondu má dominantne spoločenskú podstatu. Dotýka sa prioritne urbanizovanej a poľnohospodársky využívanej krajiny, kde stromy a ich formácie plnia predovšetkým ekologické a environmentálne funkcie. Vzhľadom na rozsiahle antropické aktivity v sídlach a v poľnohospodárskej krajine stromy sú často poškodzované a odstraňované, čím sa znižuje biotická a ekologická hodnota krajiny a znižuje sa kvalita životného prostredia. Cena stromov je teda vyjadrením ich spoločenskej hodnoty a je nástrojom na ich preventívnu a sankčnú ochranu (Supuka, Krištof, 1996).

Existuje viacero metodických prístupov k tvorbe cenníkov, ktoré sú odlišné v zahraničí i u nás. Cenníky sú totiž vyjadrením socioekonomickej úrovne krajiny, miery starostlivosti štátu o prírodné a kultúrne hodnoty, miery starostlivosti o celkové životné prostredie a krajinu, ale aj miery kultúrnosti a miery vnútornej uvedomelosti človeka a jeho vzťahu k prírode.

Určujúcimi kritériami stanovenia ceny spoločenskej hodnoty stromov podľa platnej vyhlášky boli *skupina drevín* (vždyzelené listnaté, ihličnaté a listnaté opadavé), *vzrastová forma* (strom, ker, liana), *pôvod a relatívne dosiahnuteľný vek*. Doplnkovými kritériami, vyjadrené prirážkovými indexmi, zase genetický pôvod, lokalizácia dreviny v sídle a krajine, stupeň ochrany, taxonomická vzácnosť a zdravotný stav.

Konkrétna výška spoločenskej hodnoty stromov sa určuje z tabuľkovej prílohy vyhlášky na základe príslušnosti stromu ku skupine dreviny a určenia jeho výšky alebo obvodu meraného vo výške 130 cm nad zemou. Ceny stromov sú uvedené v eurách a v platnej vyhláške je zohľadnený aj ich inflačný rast.

Spoločenská hodnota stromov bola prioritne zavedená pre oceňovanie stromov rastúcich mimo lesa.

Zo zákona ju však možno použiť aj na vyčíslenie spoločenskej hodnoty lesných porastov rastúcich v územiach so 4. alebo 5. stupňom ochrany prírody a chránených stromov. Uplatňuje sa najmä pri posudzovaní závažnosti konania spočívajúceho v nepovolenom nakladaní s nimi a pri vyčíslení takto vzniknutej ujmy, určenia výšky prospechu, hodnoty veci a rozsahu činu, pri vypracúvaní znaleckých posudkov a pri rozhodovaní o náhradnej výsadbe a určovaní výšky finančnej náhrady za vyrúbané dreviny.

* * *

Legislatívne zabezpečovanie ochrany stromov a kontrolované regulovanie ich výrubu bude vzhľadom na početné a čoraz intenzívnejšie presadzovanie aktivít ľudskej činnosti, zasahujúcich nevhodne do prírody a krajiny, ešte dlho aktuálne. Legislatíva by však nemala byť jediným nástrojom na zabezpečenie ich ochrany. K účinnej ochrane by mala významne prispieť aj cieľená výchova a vzdelávanie, praktické poznávanie stromov a druhov, ich ekologických nárokov a funkcií, ktorými prispievajú k udržaniu alebo zlepšovaniu životného prostredia človeka ako aj k ich trvalo udržateľnému využívaniu.

Literatúra

- Arboristický štandard: Rez stromov. Nitra: SPU v Nitre, 2015, 31 s.
- Sládek, J., Jančová, M.: Špeciálna ochrana prírody. Zvolen: Vysoká škola lesnícka a drevárska vo Zvolene, 1988, 244 s.
- STN 83 7010 Ošetrovanie, udržiavanie a ochrana stromovej vegetácie. Bratislava: Slovenský ústav technickej normalizácie, 2005, 20 s.
- Supuka, J., Krištof, M.: Oceňovanie drevín rastúcich v sídlach a poľnohospodárskej krajine. In: Zborník referátov z vedeckej konferencie III. Dendrologické dni. Nitra: SPU v Nitre, 1996, s. 98 – 102.

Ing. Milan Krištof,

milan.kristof@sopsr.sk

Štátna ochrana prírody Slovenskej republiky, Tajovského 28B, 974 01 Banská Bystrica